

KISS ENDRE

A holland kölcsön elindulása és felelősei

Abstract: Both the Saint Michael Parish of Cluj Napoca and the entire Diocese of Alba Iulia have been concerned for times with the issue of the loan taken out from the Netherlands. This issue was interpreted in different ways, it was divulged by both the Hungarian and Romanian press, and it also launched a public discussion. Yet, its exact background and focal point were unknown. In this study, I endeavour to present both the background and the protagonists of this delicate issue by exploring the contemporary documents.

By taking out the Dutch loan the property of the parish was deposited as a mortgage. The real estate of the parish was administrated by both the parish priest—József Hirschler—and the trustees—Ferenc Nemes and Albert Váradi—with full responsibility.

Keywords: Dutch loan, József Hirschler, Ferenc Nemes, trustees, parish commission, G. Károly Majláth, bank.

Erdély-szinten nemcsak egyházi berkekben, hanem az egész társadalmat vész hírként járta át a kolozsvári Szent Mihály-plébánia holland kölcsön ügye. Különbőféleképpen szóltak hozzá, terjesztették a hírt magyar és román nyelvű újságokban, a közbeszédekben, de a pontos háttérét, annak gyújtópontját nem ismerték. Jelen tanulmányomban ennek a háttérét szeretném megvilágítani az egyházközségi és főegyházmegyei levéltári dokumentumokon keresztül.

A holland kölcsön felvétele dr. Hirschler József apát-plébánost terheli ugyan, de akire támaszkodott és akiben százszázalékosan megbízott, az nem volt más, mint Nemes Ferenc, a Szent Mihály-egyházközség főgondnoka. Az anyagi ügyek intézését teljesen rá bízta, aki már holland kölcsön felvétele előtt is elég sok építkezést, egyházközségi intézmény fenntartását kölcsön-

pénzből intézte. Amikor a holland kölcsönt is felvette, a kölcsön elég tekintélyes részét kénytelen volt a már meglévő adósságok törlesztésére fordítani. Ha röviden rámutatunk Nemes Ferenc életralakulására, valamelyest ráérezhetünk cselekedetének mozgatórugójára. Az egyházi belső kivizsgálások folyamán Nemes Ferenc védekezésképpen számolt be 1928. május 26-án Gabányi Imre ügyvédnek, az egyházközség részéről megbízott számvevőnek. Ebből a levélből betekintést nyerhetünk Nemes Ferenc korábbi életébe.

A szegény sorsú családból származó Nemes Ferenc hamar árvaságra jutott. Családja nyomorban és nélkülözésben élt. A fiatal Ferenc saját szorgalmával és jó magaviseletével emelkedett fel a szociális nyomorból. Tanulmányai befejezése után a körülmények alakulása következtében könnyen, minden küzdelem nélkül, magas állásokat tölthetett be. A ranglétrán észrevétlenül jutott felfelé. Alig huszonkilenc éves, amikor városi tanácsos lett. A kereskedelmi akadémián óraadó tanárként működött 11 éven keresztül. Közben családot alapított, és igyekezett munkájának és családjának élni, és családját a társadalmi igényeknek megfelelően ellátni. Bevallása szerint soha nem törekedett magas tisztségekre, mégis szinte a kezébe hullott nem egy esetben. Egymást követték a közéleti megbízatások, amelyeket örömmel és lelkesedéssel elfogadott. Mivel úgy látta, hogy szerencsecsillaga nem áldozik le, kezdte elbizni magát. Pénzügyi vállalkozásai rendszerint sikeresek voltak, komoly anyagi haszonnal jártak. A sikersorozat közben eltekintett a józan megfontolásoktól, lutriszerű manővereibe egyre inkább belehajszolta magát. Mindig bízott a sikerben, még akkor is, ha a józan ész nem erre intette. A sorrendet felcserélve, először üzletelt, s aztán pedig igyekezett az anyagiakat is megteremtteni. A második világháború után, az

impériumváltozás következtében 1919-ben elveszítette állását és összegyűjtött vagyonát. Vagyontalanságában továbbra is Kolozsváron marad, az új helyzetben a lehetőségeknek megfelelően próbálkozik – most már a szerényebb – kenyérkeresettel. Három és fél éves eredménytelen küzdelem után a kereskedelmi akadémián szeretne ismét tanítani, de ott elutasítják. Ezt követően a mezőgazdaság terén vállalkozik munkára, de az anyagi befektetések hiányában ez sem hozott sikert. Az 1922. év számára mégis változást jelentett, sikerült megvásárolnia Kolozsvár főterén a drogériaüzletet. Mondhatnánk, hogy Nemes Ferenc számára újból felragyogott a szerencse csillaga. Vállalkozásának sikerét lemérhetjük azon, hogy az egész üzletet adósságokból vásárolta meg, és mégis haszonnal járt. Sajnos, hogy ez a pénzspekuláció újra felbátorította hasonló üzleti vállalkozásokra. Ez a siker-mánóver éppen akkor történt, amikor, vagy éppen ezért, 1921 decemberében a Szent Mihály-egyházközség főgondnokává választották meg. A város befektető polgárai bizalmat szavaztak neki, a magánhitelezők száma egyre növekedett, akiktől a kölcsönpénz könnyen érkezett. Az önként jelentkező sok magánhitelezőt Isten gondviselésének feltételezte. Az Isten kárpoztolásának tudta be a háború utáni nagy veszteségekért.

Nemes Ferenc főgondnok azzal követte el a végzetes nagy hibát, hogy kereskedőként nem mondott le minden közéleti megbízatásáról. Bevállása szerint belevetette magát a munkába ugyan, reggeltől estig dolgozott, de nem tudta átlátni a saját üzletét sem, és a Szent Mihály-egyházközség anyagi ügyeit sem tudta kellőképpen átfogni. Az életsorsáról beszámoló levelében vakmerőségét is bizonyítja: „nem hittem egy percgig sem, hogy Isten megengedi anyagi téren való elbukásomat, hanem erősen reméltem, hogy ha az utolsó percben is, segítséget fog nyújtani.

A mindenható Isten másként akarta és úgy történt amint Ő akarta! Imprudens magatartásom és az Isten segítségével való vakmerő bizakodásom voltak előidézői a mostani szomorú helyzetnek.”¹

A holland kölcsön felvétele és gondatlan kezelése után szomorúan könyvelte el, hogy hatalmas kárt okozott a Szent Mihály-egyházközségnek és nagyon sok barátjának, akik segíteni akartak rajta, és ő maga is koldussorsra jutott családjával együtt, elveszítve becsületét.

Nemes Ferenc sorsának alakulása egyértelműen bizonyítja vakmerő vállalkozását, amit át nem látva az anyagi ügyek kezeléséhez kevésbé értő dr. Hirschler József mindenben ráhagyatkozott. Hirschler bizalmi főgondnokát beajánlotta gr. Mailáth G. Károly erdélyi megyés püspöknek is, aki szívesen fogadta lelki fiának.

Nemes főgondnok klérusi háttérrel még bátrabban cselekedett. 1926. február 24-én, a kolozsvári Szent Mihály római katolikus egyházközség rendes gyűlésén tesz ajánlatot egy holland szakszervezettől érkezett kölcsön felvételére. A holland kölcsön ügye ekkor jelent meg először a nyilvánosság előtt. Az ülésről készült jegyzőkönyvben található idevonatkozó rész: „A kölcsön az Egyházközség ingatlanainak, mint jelzálogi biztosítékoknak lekötése mellett holland forintokban kibocsátandó 92–94-es árfolyam kötelezőkben folyósíttatnék egy bécsi bank del credere-je² mellett oly feltételekkel, hogy a kölcsön kamatterhe mindennemű költség és árfolyamveszteség beszámításával az évi 90%-ot nem haladná meg. A kölcsön 25 év alatt lesz visszafizetendő tetszés szerinti részletekben úgy, hogy ilyen módon

¹ Nemes Ferenc főgondnok kézzel írt levele Gabányi Imre ügyvédnek, 1928. május 26-án. – GYÉL: Num. 1797–1928.

² Hitele, szavatossága.

az esetleges árfolyam differenciákból származó veszteségek is a minimumra redukálódnak.”³

Az egyháztanács keretén belül működő gazdasági és jogügyi bizottság az ajánlatot kedvezőnek találja, és ezért a gyűlésen úgy határoznak, hogy felméri a szükségleteket (fennálló adósságok törlesztése, költségvetési hiány a tervezett építkezésekre, iskolák szükségletei). Tehát a holland kölcsönt elsősorban építkezési és beruházási célokra akarták fordítani.

Amint említettem a bevezetőben, a banki kölcsönök felvétele általános gyakorlat volt a Szent Mihály-egyházközségi vezetőség részéről dr. Hirschler József plébánossága idején. Az egyházközség mostani anyagi szorult helyzetében ígéretesnek mutatkozott ez a vállalkozás, mert már évek óta ingatlanok eladásával próbálkoztak a hiányokat pótolni. Például az 1926. évben a Szent Erzsébet-aggház tulajdonát képező házat szeretnék eladni, melyet a Székeskáptalan február 25-én tartott ülésén megakadályozott.⁴ Viszont a gyulafehérvári Székeskáptalan az 1928. évben kénytelen hozzájárulni a kolozsvári Szent Erzsébet aggház 500 holdas erdőjének eladásához 2 500 000 lejért, hogy a kolozsvári egyházközség fedezni tudja a befektetések miatt előállt hiányt.⁵ Íme, ezek az ügyletek is a plébánia szorult anyagi helyzetéről árulkodnak.

Nem véletlen, hogy 1926. február 28-án az egyházközség képviselőtestületének részéről is zöld utat kapott a holland kölcsön felvétele – a súlyos feltételek (az egyházközség ingatlan épületeinek jelzálogosítása) ellenére is. Nemes Ferenc főgondnok ezen

³ *A kolozsvári római katolikus Egyházközség választmányának jegyzőkönyve 1926. február 24-én.* – KOLOZSVÁRI PLÉBÁNIAI LEVÉLTÁR (továbbiakban KPL): 290h. 6. d.

⁴ GYULAFEHÉRVÁRI SZÉKESKÁPTALANI LEVÉLTÁR: Num. 15–1926.

⁵ GYULAFEHÉRVÁRI SZÉKESKÁPTALANI LEVÉLTÁR: Num. 36–1928.

az egyháztanácsi ülésen is ugyanazokkal a szavakkal ecsetelte a nagy lehetőséget. A közgyűlési jegyzőkönyv csak annyit fűz hozzá, hogy „örömmel veszi tudomásul a választmánynak a kölcsönre vonatkozó bejelentését és már most, ezen közgyűlésből felhatalmazást ad az elnökségnek arra, hogy minden e kölcsönre vonatkozó és azzal kapcsolatos intézkedést, minden további megkérdezés nélkül saját legjobb belátása szerint végezessen és a kölcsön ügyét lebonyolíthassa.”⁶

A holland kölcsön ügy további alakulásának világosabbá tétele érdekében ajánlatos egy kitérőt tenni, amely nem kifejezetten a Holland kölcsönről szól, hanem annak legfőbb kezelőjéről, helyesebben „elkezelőjéről”, dr. Nemes Ferenc, a Kolozsvári Szent Mihály-egyházközség főgondnokáról, aki évek óta megtalálta a módját, hogy dr. Hirschler József plébános megbízzék őbenne. A tudós és művelt apát-plébános a nagy megvalósítások híve volt, de kevés érzékkel rendelkezett az anyagi ügyek kezelésében. Éveken keresztül a főgondnok irányításával sikeres építkezési akciókat hajtottak végre banki kölcsönökből,⁷ igaz, hogy nagy adósság felhalmozásával. A közös együttműködésük „látványos sikere” is hozzájárult barátságuk elmélyítéséhez és az egyházközség anyagi kezelésében a plébánosnak a főgondnokra való hagyatkozásához. Hirschler plébános másokkal, az egyházközség testületével is el akarta hitetni Nemes Ferenc „érdemeit” és minden kétséget kizáró önzetlen megnyilvánulását. A furcsa csak az, hogy az apát-plébánosnak Nemes Ferenc iránti bizalomhangoztatása egybeesik a holland kölcsön ajánlatának időpontjával.

⁶ *Kivonat a római katolikus Egyházközség képviselőtestületének jegyzőkönyvéből, 1926. február 28-án.* – GYÉL: Num. 99–1926.

⁷ SAS Péter: *Egy reneszánsz lelkületű főpap Dr. Hirschler József főesperes-plébános.* Verbum Kiadó. Kolozsvár 2010. 98.

Az egyházközség 1926. február 28-án tartott évi rendes közgyűlésen ünnepélyes keretek között hirdette ki Nemes Ferenc pápai kitüntetését. Az elnöklő Hirschler József plébános köszöntőjében utal a napi evangéliumra (Urunk színeváltozása), köszönetet mondva Mailáth G. Károly erdélyi püspöknek, aki kijárta, hogy ezentúl zavartalanul tarthassák egyházközségi gyűléseiket, és mindenekfölött köszönetét fejezi ki Nemes Ferenc főgondnoknak. A következőkben érdemesnek tartom Hirschler plébános beszédéből részletet idézni, egyrészt azért is, mert stílusa utánozhatatlan, másrészt segít megérteni az akkor történeteket. A nagy szónok cicerói stílusban akarja hallgatóságát megnyerni, amikor szentírási jelenetre utal. „Amikor 1922. január 22-én a főgondnok úrnak beiktatását kértem a kegyelmes Püspök úrtól, ezen a helyen, az igen tisztelt közgyűlésnek a színe előtt, indokolásul hivatkoztam az Apostolok cselekedeteinek 6. fejezetére, ahol olvasom, hogy a tizenkét apostol egybehívta a gyülekezetet, és Péter így szólt: Nem illik, hogy az Isten igéjét elhanyagoljuk, és az asztról gondoskodjunk. Válasszatok magatok közül, kik telve vannak Szentlélekkel és bölcsességgel, akikre ezt a dolgot rábízhatjuk. Mi pedig majd imádsággal és az ige szolgáltatásával foglalkozunk. És tetszett a beszéd az egész gyülekezetnek. És megválasztották Istvánt, és az apostolok elé állították, hogy azok imádkozzanak és tegyék reá kezüket. A Püspök úr elé állítottuk akkor Főgondnokunkat, és kértük, imádkozva tegye reá kezét, hogy maradjon férfiú tetőtől talpig, telve Szentlélekkel és bölcsességgel, legyen támasza a plébánosnak, aki primus inter pares, legyen vezére a testvéreknek, dísze, követendő példája a gyülekezetnek, áldása az Egyházközségnek. Isten dicsőségére, a lelkek üdvére, Egyházközségünk felvirágzására, saját boldogságára. Amit előlegeztünk, abban

nem csalódtunk. Amikor ezt itt ünnepélyesen konstatálom, és mindenekelőtt hálát adok a Gondviselő Istennek és megköszönöm, hogy nekem ilyen támaszt, segítőtársat, barátot és sokszor súlyos keresztet viselésében megértő osztályos társat, vigasztaló, erősítő, jó testvért adott.”⁸

A Szent Mihály plébánosát respektáló egyháztanácsosok kénytelenek tudomásul venni Nemes Ferenc nagy érdemeit az egyházközség felvirágoztatásában, és a plébánosnak az iránta megnyilvánuló előlegezett bizalmát, melyben eddig nem csalódtott. De az elnöklő plébános nem áll meg a dicséretknél, hanem a főgondnok érdemeiért kapott elismerését, a krisztushíveknek legnagyobb pápai kitüntetését, Nagy Szent Gergely rendjét szeretné még kifejezőbben hangsúlyozni: „Ma tőle ünnepélyesen bocsánatot kell kérnem, mert amit sohasem tettem, ez egyszer vele szemben nem voltam őszinte, és az előtt, aki mindig reám bízta minden titkát, gondját, bűját-bajját, ő előtte ez óráig rejtettem egy titkot. De ma meg kell mondanom: Püspök urunk önmagyméltóságának előterjesztésére főgondnokunkat a Pápa Őszentsége a Nagy Szt. Gergely-rend lovagjának nevezte ki.

Dr. Nemes Ferenc főgondnok a képviselőtestületi tagok éljenzése között meghatottan fogadta a pápai kitüntetést, és köszönetet mondott XI. Piusz pápának, Mailáth G. Károly püspöknek és nem utolsósorban dr. Hirschler József prelátnak-plébánosnak a nem remélt szép kitüntetésért. Az egyházközség képviselőtestülete előtt megígérte, hogy továbbra is az egyház ügyét a legnagyobb odaadással fogja szolgálni, melyhez kéri a képviselőtestület további támogatását.

---

⁸ *A kolozsvári római katolikus egyházközség képviselőtestületének jegyzőkönyve 1926. február 28-án.* KPL. 290h. 6. d.

Sajnos, hogy a Nagy Szent Gergely lovagi renddel kitüntetett Dr. Nemes Ferenc főgondnok nem váltotta valóra a hozzá fűzött nagy reményeket. Ekkor már minden valószínűség szerint előre látta saját sorsának szomorú végét, de mégis elfogadta a kitüntetést, habár az lett volna férfias és keresztényi, ha megrendíti ez a bizalom, és visszautasítva a kitüntetést, lemond a főgondnoki tisztségről.

A kölcsönüggyel a megbízottak nagyon sokáig nem hozakodnak elő. Csak az 1927. május 21-ei rendkívüli választmányi ülésen kerül elő a holland kölcsön ügye. Feltűnő, hogy Nemes Ferenc főgondnok jelentéseiben a holland kölcsönt mindig úgy nevezi meg, mint az egyházközség és a Státus közös kölcsönét, habár a Státusnak semmi köze nem volt, kifejezetten elhatárolódott a kölcsöntől. Ezért is Nemes főgondnok egy előzetes jóváhagyást szeretne megszerezni Mailáth püspöktől. A holland hitelezők azt kérik, hogy a kölcsön ügyben vállaljon kezességet az állam, a város és maga az erdélyi püspök is. Később kérésüktől eltekintenek, megelégszenek a püspöki engedéllyel. Az idevágó okmányok bizonyítják, hogy a Szent Mihály-egyházközség vezetősége mindenáron és bárhonnán kölcsönt akar felvenni. Sőt, az erdélyi püspökségnek is ajánlatot tesz egy 1 milliós kölcsön felvételére.⁹

⁹ „A Státus és az Egyházközség által felvenni szándékolt 1 100 000 h. F. külföldi kölcsönre nézve az előzetes főpásztori jóváhagyás már megvan s ennek alapján folynak a tárgyalások. Újabb momentumok: 1. A Bank szeptemberben kérte, hogy a kölcsönért vállaljon kezességet az állam, a város és a püspök úr (Minden tekintettel a szekularizáció, egyházüldözés lehetőségeire). Felvilágosításaink után engedtek a követelésükből s csupán a püspök úr jóváhagyását kívánják. Ezt talán lehetne oly formában megadni, hogy a „Pk. a jóváhagyás alkalmával garantálja, hogy adósok fizetési kötelezettségeiknek eleget fognak tenni.” 2. Kérdi a bank, hogy nem venne-e igénybe a Pk. úr az egyházmegye szükségleteire ezzel együtt további 1 millió hollandi forint kölcsönt, mely esetben a lebonyolítás még könnyebben menne? 3. Arra az esetre, ha ezzel a bankkal a tárgyalások a

A 600 000 holland forintos kölcsön ügye akadózva indult, mert a hitelezők a főpásztori engedély-szöveget nem tartották elégségesnek. Pedig Nemes főgondnok mindegyik ajánlathoz próbálja megszerezni Mailáth püspök engedélyét.

A főgondnok remélve azt, hogy az államsegély végérvényesen biztosítva lesz, a kölcsönt részben vagy teljesen másként kívánja felhasználni. Ebben az elképzelésében már kitapintható a hátsó szándéka. Ahhoz, hogy erről elterelje a figyelmet, megpróbál a Státus köpenye alá bújni.

A Státusnak és az egyházközségnek tett ajánlatra a következő záradékot kéri német nyelven a megyés püspöktől: „A kolozsvári római katolikus egyházközség / Erdélyi római katolikus Státus¹⁰ szándékát, hogy saját ingatlanainak biztosítékul való lekötésével, külföldi kölcsönt akar felvenni s ez irányban tárgyalásokat folytat helyben s amennyiben a kölcsönadó pénzüzet ebben kész az Egyházközség / Státus¹¹ részéről igényelt kölcsönt megadni a kölcsön felvételéhez jóváhagyással hozzájárulok.” Magyarátzatként Nemes Ferenc gyorsan hozzáfűzi, hogy „a kölcsön csak egy rendkívüli státusgyűlés határozata alapján lesz felvehető, s ezzel válik a kölcsönügy véglegessé”.¹²

A kölcsönfelvétel zavaros okmánya már a kezdet kezdetén több választmányi tagban gyanút keltett. Bizonyítja ezt, hogy

tervezett személyes érintkezés rendén sem vezetnének a kívánt eredményhez, kérjük a Pk. úr beleegyezését ahhoz, hogy más irányban folytathassunk külföldi kölcsön felvétele iránt tárgyalásokat abban a biztos feltevésben, hogy a jelenleginél nem kedvezőtlenebb kölcsön felvételét jóvá fogja hagyni. Jó volna erre nézve Hirschler prelátus úr részére német nyelven egy általános meghatalmazást kiállítani. – Az ügyet előterjesztő küldöttség tagjai voltak: dr. Hirschler József, dr. Balázs András, Hevessy József, Xántus János, dr. Nagy László, dr. Nemes Ferenc. Nemes Ferenc kézzel írt jelentése, dátum nélkül. – GYÉL: Num. 307–1926.

¹⁰ Az „Erdélyi Római Katolikus Státus” rész kihúzva szerepel.

¹¹ A „Státus” szó kihúzva szerepel.

¹² GYÉL: Num. 307–1926.

egy ismeretlen központi-egyházi hivatalnok Nemes Ferenc levelére hozzárta: „A testületi jól ismert vagyongazdálkodási nehézségek mellett attól tartok, hogy még az ügy sikere esetén is az adókezelési és más költségek minden hasznot felemésztenek.”¹³

Mailáth püspök irodai munkatársai véleménye alapján kétszer is megfogalmazta aggodalmát a tervezett holland kölcsönt illetően. „Jóllehet a csatolt jegyzőkönyvre reávezetett záradék semmi kötelezettséggel nem jár reám nézve a továbbiakat illetőleg: mégsem adom azt szívesen ki. Nem szívesen teszem meg ugyanis az első lépést az ügyben, amelyben az utolsó lépést valószínűleg nem tehetem meg. Semmi esetre sem járulhatok ugyanis a tervezett hollandi kölcsönhöz, ha az spekuláción alapszik. Márpedig a mi sajnálatos pénzügyi és gazdasági viszonyaink mellett minden nemes valutában felvett kölcsön formális köre spekulációra kényszeríti a kölcsön felvevőt. Ha ugyanis a nemes valuta lej értékét pénz gyanánt kezelik a lej leromlása esetén (4 év alatt 50% esett) óriási veszteséget szenved a kölcsönvevő; ha ingatlanba fekteti az érték megmarad ugyan, de féltő, hogy az ingatlan még a kölcsönért fizetendő kamatot (9–10%) sem jövedelmezi ki. Látjuk, mily eljárások vannak gyakorlatban ingatlanainkkal szemben is.”¹⁴ Mindig örömmel töltött el, ha a kolozsvári, anyagilag is szépen fejlődő hitközösséget láttam. Még gondolni sem merek arra, hogy valamely szükségnélküli pénzügyi manipulációval romba döntsük a múlt minden alkotását és elért eredményét.”¹⁵

¹³ *Nemes Ferenc főgondnok kézzel írt jelentése, dátum és címzés nélkül.* – Gyél: Num. 1797–1926.

¹⁴ Mailáth püspök itt azokra a rekvirálásokra utal, melyek a római katolikus egyházat érték az utóbbi években.

¹⁵ *Mailáth Gusztáv Károly püspök kézzel írt levele Hirschler József főesperes plébánosnak, 1926. április 18-án.* – Gyél: Num. 2092–1926.

A második főpásztori intézkedésben már nehezményezi, hogy az apát-plébános a kölcsön ilyen szerű alakulásáról nem értesítette őt. Az iratok a plébános felterjesztése nélkül kerültek Mailáth kezébe, akinek mostani megítélése szerint a Szent Mihály-plébániának nincsen szüksége önmagában is veszélyt rejtő újabb kölcsönre. A püspöki kancellária jól érzékelt, hogy az egyházközség vezetősége nem alkalmas egy bizonytalan pénzügylet lebonyolítására. Az egész ügylet mögött üzérkedést sejt, és hozzájárulását a következő feltételekkel adja meg:

„a) az egyháztanáccsal közöltessék álláspontom és aggályom.

b) az egyháztanács – ha mégis ragaszkodik a kölcsönhöz – ebbéli határozatát foglalja jegyzőkönyvbe. A hozott határozatért az egyháztanács tagjait Főtisztelendőségeddel együtt anyagi felelősség is terheli.

c) az egyháztanács hozzájáruló határozata után a szerződést az egyháztanács (egyházközség nevében Főtisztelendőséged és a gondnok írja alá)

d) az így aláírt szerződést jóváhagyás végett, az egyháztanácsosi határozatokkal együtt hozzám terjessze fel. Minden, de különösen ilyen fontos ügyek, csak Főtisztelendőséged felterjesztésével juthatnak hozzám. A plébános az egyházközség feje, minden felelősség elsősorban őt terheli s a püspökkel közvetlenül csak ő érintkezhetik hivatalos dolgokban. Nekem is elsősorban a felelős plébános álláspontját kell ismernem. Kínos helyzet, a jelen és fontos és hónapok óta tárgyalás alatt lévő ügyben a plébánosnak még egy irata sem érkezett hozzám.”¹⁶

A feltételeket tartalmazó főhatósági leiratra Hirschler prelátus csak 1926. július 19-én válaszol magyarázkodva, de nem

---

¹⁶ Mailáth Gusztáv Károly püspök kézzel írt levele 1926. április 18-án Hirschler József főesperes-plébánoshoz. – GyÉL: Num. 2092–1926.

meggyőző érvekkel: holland-kölcsön ügyének iratai azért kerültek a felterjesztés nélkül a püspök kezébe, mert az ügy még csak előzetes előkészítési stádiumában van. Majd beszámol azokról a tárgyalásokról és megbeszélésekről, amelyeken Kolozsvár legkiválóbb szakembereivel együtt személyesen a legintenzívebben részt vett. A tárgyalások eredménye az volt, hogy „két kézzel kell a kölcsön után” nyúlni. Mailáth püspök úr véleményére volt kíváncsi, mielőbb hivatalosan kérte volna beleegyezését. Sokatmondó az is, ahogyan Nemes Ferenc főgondnokkal való kapcsolatáról nyilatkozik: „Hála Istennek a jelenlegi főgondnokom és közöttem a viszony nem olyan, hogy egy pillanatig is kérdésessé válhatnék, hogy ki az egyházközség feje, hogy kit terhel elsősorban a felelősség és ki érintkezhetik közvetlenül, hivatalos dolgokban a püspökkel. Csodálom, hogy a kölcsön ügye úgy van beállítva, illetőleg úgy ítélik meg, mintha az börzespekuláció volna. Az egyházközség tanácsa sokkal komolyabb, az én hosszú működésem sokkal reálisabb és lelkiismeretesebb, a főgondnokom közreműködése sokkal körültekintőbb, mintsem hogy a gyanúnak árnyéka is hozzáférhetne munkánkhoz. Éjjelt nappallá téve, számtalan súlyos ülésen nagy odaadással mérlegeljük a mai helyzet nehézségeit, és csak mi tudjuk, minő fáradozással és gondal tudjuk az egyházközség anyagi egyensúlyát fenntartani.”¹⁷ Hirschler meglátása szerint nagy szüksége van a plébániának a holland kölcsönre (iskolák helyzete, tanszemélyzet fizetése, beépítetlen plébániai területek, egyéb kölcsönök kiegyenlítése stb.). „Mindezek alapján midőn tisztelettel bár, de határozottan újból óvást emelünk az ellen, hogy könnyelmű börzespekulánssoknak tartsanak, most már hivatalosan és ünnepélyesen szó-

---

¹⁷ Hirschler József főesperes-plébános jelentése Mailáth püspöknek 1926. július 19-én. – GyÉL: Num. 307–1926.

laltatjuk meg lelkiismeretünk szavát a legilletékesebb fórumon. Ha Nagyméltóságod bölcs belátásában ezt a megelőző ügynevezett jóváhagyást nem tartja szükségesnek vagy pláne veszedelmesnek tartja, fiúi tisztelettel és engedelmességgel meghajlunk Nagyméltóságod elhatározása előtt. Mi a legjobbat akartuk és a legkomolyabb hozzáértők ítélete alapján a legjobbnak láttuk azt, amit akartunk. Hangsúlyozzuk ezt annak kifejezése mellett is, hogy mindent megtettünk, a szakértők véleménye szerint is más megoldást nem találunk, Nagyméltóságod és a jövő generáció előtt a felelősséget magunkról elhárítjuk, ha esetleg intézményeinket kell csökkentenünk vagy megszüntetnünk.”¹⁸

Hirschler plébános júliusban az aggodalmaskodó főpásztoral tudatja, hogy a holland kölcsön kezelése a bankok közvetítésével fog történni és nem az egyházközség vezetőivel, tehát a felelősség a bankokon lesz. Azt azonban nem engedhetik meg maguknak, hogy a kölcsönt a bankoknak ugyanolyan kamat mellett utalják át, mint amennyiért kapni fogják.¹⁹ Továbbá kihangsúlyozza az egyházközség képviselőtestületének f. évi február 28-án tartott közgyűlésében egyhangú határozatát, mely mindent mérlegelve állást foglalt ebben a kérdésben, és sürgősen utasította az elnökséget a kölcsön lebonyolítására. Eljárásuk ezért sürgős volt, még az egyházközség szerveit sem kérdezheték meg.²⁰

¹⁸ GYÉL: Num. 307–1926.

¹⁹ Állítását ilyenformán igazolja: „mert hiszen a legelső itteni bankok igazgatói tették azt a kijelentést, hogy minimálisan 14%-ot biztosítanak az egyházközségnek, viszont László Endre igazgató úr említett olyan esetet, hogy 3 hónappal ezelőtt 17% kamatot helyeztek kilátásba egy rövid lejáratú dollárkölcsönért.” – GYÉL: Num. 307–1926.

²⁰ Hirschler József főesperes plébános jelentése Mailáth püspöknek 1926. július 19-én. GYÉL: Num. 307–1926.

Beszámolóiban tehát Hirschler József prelátus igyekezett megnyugtatni az ügy miatt kételkedő főpásztort, sőt azt is hangsúlyozta, hogy ez a jóváhagyás még nem végleges, nem kötelez senkit semmire.

A holland kölcsön-üggyel ismételten a plébánia választmány 1927. május 22-én tartott rendkívüli ülésén foglalkoztak, mert a 15 hónapja elindított kölcsönügy előre nem látható akadályok miatt elhúzódott, és csak 1927 áprilisában jutott el a lebonyolítási periódusba. A 600 000 holland forint összegű kölcsönt a National spaar et Emissie Bank Nijmegen holland pénzüintézet április 6-án bocsátotta aláírásra, és f. hónap 27-én utalta át az összeget dollár, svájci frank és font sterling valutában. Ennek a pénzakciónak fő feltétele a Szent Mihály-egyházközség ingatlanainak jelzálogosítása volt, hiteles telekkönyvi kivonatokkal, éspedig: az első három évben csak az évi kamatot kell törleszteni, amely 8%. A tőketörlesztés 1930. április 1-jén veszi kezdetét és 1947. április 1-jén jár le. A kölcsön folyósítása 90-es árfolyamon történt, ami eleve veszteséget jelentett, továbbá a jutalék, nyomdai és bélyegköltség, valamint a bekebelezés és a tőkekamatadó kifizetése után már csak 495 827,2 holland forint állt az egyházközség rendelkezésére. Az összes költségek a felvett kölcsön 17,67%-ot tették ki. Amíg tart a kölcsön, kamatleszállításra nincs lehetőség.

Az egyházközség képviselőtestülete elfogadja az eddigi eljárást, és úgy határoz, hogy a kölcsönre vonatkozó adatokat az évi zárszámadásban és a költségvetésben külön fejezet alatt kezeli. A köztestület rendkívüli gyűlésén azonban egy kis vita is kialakult, melyet a jegyző éppen csak hogy megemlített. A vita kezdeményezője Gabányi Imre²¹ ügyvéd – reális megközelítéssel – indítványozta, hogy a végső döntést napolják el. Átláthatóbb

---

²¹ Gabányi Imre ügyvéd és földbirtokos. Született Szeghalom (Békés vm.)

jelentést kívánt, a szükségletek konkrétabb megjelölésével és pontosabb elszámolást a kezelésről. Gabányi kezdeményezését csak Hirschfeld Károly támogatta. A közgyűlés nagyobb része az elhalasztás ellen szavazott.²² Pedig a testületnek erre kellett volna jobban odafigyelni. A képviselőtestület által a holland kölcsön kezelésével megbízott tagok a következők lettek: Aszlán László, Hevesi József, Mátray Géza, Szép Béla, Fodor Emil, dr. Bruckner Antal és Lászlóffy Sándor választmányi tagok, valamint azok a szakértők, akik szükség esetén segítenek, továbbá az egyházközség tisztviselői dr. Hirschler József prelátnak, dr. Nemes Ferenc főgondnok, Váradi Albert gondnok, Dr. Szamossi Ferenc pénztáros, dr. Nagy László kebli ügyvéd, Szilágyi Márton jegyző, Rátz Mihály műszaki tanácsos és Xántus János, a Marianum gondnoka.²³

A holland kölcsön ügyével a főegyházmegye kancelláriáján Nemes Ferenc csak 1927. július 29-én jelentkezett – Hirschler prelátnak azelőtti „magyarázkodása” után. A dokumentumok alapján feltételezhető, hogy a plébános és a főgondnok e csendes év alatt másokat nem avatott be a kölcsön titkaiba. Nemes főgondnok a főpásztorhoz küldött tudósításában visszautal az 1926-os februári közgyűlésre, amely teljes felhatalmazással bízta meg őt és intéző társait.

1879. szept. 21-én. A középiskolát és egyetemét Kolozsvárt végezte, ügyvédi vizsgát Marosvásárhelyt 1906-ban tett, azután Kolozsvárt folytat ügyvédi gyakorlatot. Az OMP elnöki tanácstagja, a római kat. Státus igazgatótanácsosa, a kolozsvári róm. kat. egyházközség választmányi tagja, az EGE alapító és igazgatósági vál. tagja, az ÉME választmányi tagja, s több más társadalmi és kulturális intézmény vezetésében vesz részt. Közgazdasági, etnográfiai cikkei a napilapokban jelennek meg. – Lásd. *Erdélyi Monográfia*. Szerk. VÁRADY Aladár és BÉREY Géza, Szatmár 1934. 141.

²² *Kivonat a kolozsvári római katolikus egyházközség képviselőtestülete 1927. május 22-én tartott rendkívüli közgyűlésének jegyzőkönyvéből.* – GYÉL: Num. 1797–1927.

²³ A kivonathoz mellékelte névsor. – GYÉL: Num. 1797–1927.

A holland cégtől a kölcsön átutalása 1927. május 9-én megtörtént. A beszámolóból nem egyértelmű, hogy mi az, amit a püspök aláírt, és mi az, amit nem. Nemes főgondnok állítja: „Nagyméltóságod első ízben kifogásokat tett a kölcsönre vonatkozólag, de később oly érzelmű leiratot kaptunk, mely szerint kegyelmes úr hajlandó jóváhagyását adni a kölcsön felvételéhez, sőt a bankhoz intézett és a feltételeket tartalmazó iratot jóvá is méltóztatott hagyni.²⁴ A főgondnok további magyarázkodása sem egyértelmű, annyi azonban tény, hogy a holland céggel a végleges szerződést megkötötték, mielőtt egy utóbbi formulát aláírtak a püspökkel. A pénzügyleti turpisság kézzelfogható a következő szövegben: „Csakis ennek alapján történhetek lépések a végleges lebonyolításra. Amit kegyelmes Úr itt írt alá, az nem a végleges szerződés volt, mert hiszen ezt az előző jóváhagyás alapján már megkötöttük, hanem egy levélben annak az igazolását méltóztatott adni, hogy az egyházközség tényleg rendelkezik azzal az ingatlan vagyonnal, amelyet biztosítékul lekötött. Ezután még csak a bekebelezéshez szükséges »act de garantă« iratot kegyeskedett jóváhagyásával ellátni.”²⁵ Ebből is világos, hogy a végleges szerződést Mailáth püspöknek már nem kell aláírnia, mert az előző jóváhagyással ezt érvényesnek tekinthető. A püspök csupán azt a garancia papírt írta alá, amely igazolja, hogy az egyházközségnek van elegendő leköthető ingatlanja.

Az elnökség előtt Nemes főgondnok 1927. május 22-én a közgyűlésen beszámol az eddig történekről és ismerteti a további

---

²⁴ Előre megszerkesztett két, német nyelven írt jóváhagyó levél, melyet Mailáth püspöknek küldtek meg aláírásra. Az egyikben csak ennyi áll: „Wird genehmigt.” 1926. július 22. – GyÉL: Num. 2092–1926.

²⁵ *Nemes Ferenc főgondnok kézzel írt levele Mailáth püspökhöz* 1927. július 29-én. – GyÉL. Num. 1797–1927.

terveket (Marianum és a többi egyházi intézmény adósságainak törlesztése, és a megmaradó pénzt a Kolozsvári Kereskedelmi Bank kezelésére bízta.) Nagy reményeket fűz az évi jövedelemhez (kb. 1 500 000 lejt). Az országos gazdasági javulásban bízva ígéri a püspöknek, hogy mindenben a legkorrektebben fognak eljárni. A kölcsön körül keringő pletykáknak nem kell hitelt adni. A nagyobb nyilvánosság kizárása miatt keletkeztek, mert eddig nem szabadott minden részletbe a nagy közönséget beavatni. A terv ugyanis egy katolikus nagy bankérdekelttség létesítését célozza a Kolozsvári Kereskedelmi Bank útján.²⁶

A román nyelven kiadott biztosítéki okirat elismeri, hogy a kolozsvári Szent Mihály-egyházközségnek a Nationale Sparr-en Emission Bank in Nijmegen Hollandia 600 000 holland forint kölcsönt adott. A kölcsönösszeg biztosítására jelzálogként lekötötték az egyházközség tulajdonát képező ingatlanokat. Az egyházközség képviselőinek megkérdezése nélkül bármit tehetett a bank. A banki világ labirintusait nem ismerő ember számára is megmagyarázhatatlan, hogy a szerződéssel az egyházközség minden ingatlan vagyont jelzálogosították. Az ingatlanokat Hirschler József plébános, Nemes Ferenc főgondnok és Váradi Albert gondnok képviselte teljes felelősséggel. A biztosítéki okiratot aláírták Mailáth püspökkel, aki ezzel hozzájárult e szomorú kölcsön felvételéhez.²⁷

Ezzel elindul a holland kölcsön kálváriája.

---

²⁶ *Nemes Ferenc főgondnok kézzel írt levele Mailáth püspökhöz 1927. július 29-én.* – GYÉL. Num. 1797–1927.

²⁷ A biztosítéki okirat magyar fordítása, dátum nélkül. – GYÉL. Num. sz. n.–1927.